

Destin și destinații școlare. Inegalități educaționale în unitățile școlare din Oradea

Sorana Săveanu*

Universitatea din Oradea

Abstract: *This paper investigates the mechanisms through which pupils reach educational success from the perspective of the chances they face along school trajectories. Recent research conducted on Romania as well as personal analyses confirm the fact that the transition between 8th and 9th grade, produce homogenization of pupils populations across schools. We can identify differences regarding school achievements of pupils grouped in different types of schools. Data suggest the presence of social reproduction process through the effects of the measures of educational and material capitals of parents, but especially manifested on the levels of status aspirations seen as the influence of school aspirations for accessing higher education as well as the levels of school engagement. In the present paper we propose an explorative analysis regarding the modeling of aspirations towards accessing school trajectories. We identified the factors that explain the orientation of pupils towards theoretical high-schools and national colleges on the one hand, or technical colleges and other technical profile schools. Data suggest the presence of a mechanism of inter-generational reproduction of status aspirations. The major factors that influence the accession of certain educational paths are the pupils' aspirations towards a higher education career, and the material capitals of the family. The social reproduction process is highlighted by the persistence of the influence of inherited capitals. Nevertheless we need to emphasize the fact that accessing school trajectories is made depending on material capitals, along with the educational results on the official exams and this is influenced by the families' educational capitals.*

Keywords: educational transitions; educational opportunities; school performance; educational aspirations; social reproduction.

Cuvinte-cheie: tranziții educaționale; oportunități educaționale; performanțe școlare; aspirații școlare; reproducere socială.

Introducere

Societatea românească se înscrie și ea în dinamica proceselor și fenomenelor sociale specifice modernității. Din perspectiva mecanismelor și proceselor de accesare a statuturilor socio-profesionale, educația este una dintre pârgurile care asigură șanse sporite în

momentul tranziției la viața activă. Nu doar participarea educațională, ci și lungimea și calitatea rutelor școlare se oglindesc în modul în care vor decurge traiectoriile sociale ulterioare ale indivizilor.

Lucrarea de față își propune investigarea mecanismelor prin care elevii înregistrează un succes școlar, din perspectiva

---

* Universitatea din Oradea, Departamentul de Sociologie, Asistență Socială și Filozofie, Centrul de Studii asupra Transformărilor Sociale, Str. Universității nr. 1. E-mail: soranasav@gmail.com.

șanselor pe care le întâmpină pe traseele școlare. Studiul se îndreaptă către elevii din mediul urban, înscriși în liceele cu profil academic și cele orientate către un curriculum profesional. Considerăm că acest gen de abordări sunt necesare pentru a reduce spațiul vid lăsat de studiile care urmăresc diverse categorii sociale marcate masiv de deprivări materiale și excluziune socială. Alături de dezavantajele sociale manifestate la nivelul procesului educațional prin efectele etniei și mediului de rezidență (copiii romi și cei din mediul rural), trebuie urmărite și procesele specifice manifestate la nivelul școlilor urbane. Lărgirea sferei cunoașterii către toată populația de elevi și studenți, indiferent de plasarea lor în spațiul social, este necesară pentru a putea elabora programe și politici unitare, care să aibă ca și grupuri țintă toți copiii, nu doar cei aflați în nevoie.

Considerații teoretice. Inegalități și tranziții educaționale

Discursurile care abordează problematica educației sunt cantonate în universul conceptual construit în jurul inegalităților sociale, care a generat numeroase dispute, atât în spațiul public, cât și în cel academic. Principalele obiecții aduse educației se datorează persistenței inegalităților sociale, neutre în raport cu bagajul educațional acumulat de către indivizi. Aceste tipuri de abordări se centreză asupra testării relațiilor dintre Origine-Educație-Destinație, puterea și orientarea acestora indicând caracterul meritocratic, sau dimpotrivă procesele de reproducere socială regăsite la nivelul unei societăți.

Reflexia cu privire la efectul mobilizator pe care îl are participarea educațională s-a afirmat încă de la începutul anilor '60, când celebrul model al lui Blau și Duncan (1967) puneau educația în postura de factor generator al mobilității sociale. Mai mult,

cei doi autori au lansat ipoteza potrivit căreia, pe măsură ce societățile vor ajunge la finalul procesului de industrializare, rolul crucial al educației în accesarea statuturilor de destinație va fi unanim recunoscut, abilitățile dobândite fiind cele care vor decide traiectoriile sociale ale indivizilor. Aceste efecte s-au lăsat așteptate, demascând persistența inegalităților manifestate la nivelul sistemelor de învățământ. A fost rândul conflictualiștilor să explice modul în care reproducerea structurii ierarhice este asigurată prin monopolul pe care îl deține elita asupra școlii (Bourdieu și Passeron, 1977). Potrivit acestei teze, grupurile dominante reușesc să mențină inegalitățile la maxim prin organizarea sistemelor de învățământ și îngrădirea accesului populației din clasele inferioare la serviciile educaționale. Diplomele școlare devin în această situație etichete ale mediului social de proveniență.

Atitudinea optimistă vis-a-vis de evoluția societăților moderne către o meritocrație susținută prin participarea la educație s-a voalat pe măsură ce efectele benefice ale masificării sistemelor de învățământ s-au lăsat așteptate. Ratele de mobilitate ascendentă prevăzute pe fondul creșterii accesului la educație a populației, nu numai că nu au înregistrat valorile așteptate, dar impactul originii sociale s-a menținut constant, iar în unele țări s-a intensificat (Ferthman și Houser, 1978; Shavit și Blossfeld, 1993). Și studiile din România pe această tematică, deși reduse ca număr, sugerează rezultate similare (Voicu și Vasile, 2010). Cercetările s-au îndreptat astfel spre explicarea insuccesului asigurării egalității oportunităților sociale pe fondul accesării diverselor niveluri de învățământ (Boudon, 1974; Rotariu, 1985). Noile paradigme se orientează către efectele de clasă și reproducerea socială care se justifică prin mecanismele prin care elita reușește să mențină monopolul pozițiilor avantajoase (Bowels și Gintis, 1976; Bourdieu și Passeron, 1977). Diploma obținută prin accesarea nivelurilor de învățământ nu mai

este privită ca și dovadă a abilităților și deprinderilor acumulate în băncile școlii, ci ea doar atestă apartenența la grupul social dominant (Collins, 1971; Collins, 2002). Pozițiile avantajoase sunt menținute prin disponibilitatea capitalului cultural (DiMaggio, 1982; Jæger, 2011; Roksa și Potter, 2011), acesta fiind responsabil de o mare parte a persistenței inegalităților sociale în perioadele de tranziție postcomuniste (Eyal, Szelenyi și Townsley, 2001) și a reproducerii educaționale caracteristică elitei comuniste (Hanley și McKeever, 1997).

Cercetările care urmăresc evaluarea impactului măsurilor backgroundului social asupra participării educaționale necesită abordarea modului de organizare a sistemelor de învățământ, surprinderea tranziției succesive a elevilor la diverse niveluri de învățământ. În mod sistematic studiile au dovedit o scădere a influenței măsurilor originii sociale pe măsură ce se înaintează pe traseul școlar, sau cu alte cuvinte, pe măsură ce selecția se realizează la niveluri superioare. La fiecare tranziție, o parte din populația de elevi nu este selectată pentru nivelul următor, iar pierderile se regăsesc în mare parte în rândul elevilor din mediile inferioare (Mare, 1981). Decizia de continuare a carierei școlare se află sub influența factorilor mediului social de origine (Breen și Goldthorpe, 1997; Jæger și Holm, 2012), iar strategia pe care o au indivizii în accesarea nivelurilor de învățământ este ghidată de aversiunea față de risc, care implică evitarea mobilității descendente (van de Werfhorst, 2004; Tieben, 2011). Totodată, nivelul influenței backgroundului social se manifestă diferit și în funcție de calitatea rutei selectate, un traseu orientat către o carieră academică este preferat în general de elevii din clasele superioare (Garmoran și Mare, 1989, van de Werfhorst, 2002), care urmăresc o carieră școlară mai lungă și șanse sporite de accesare a învățământului superior (Breen și Jonsson, 2000).

Dezvoltarea sistemelor de învățământ justifică menținerea inegalităților la maximum (Raftery și Hout, 1993; Boliver, 2011), prin faptul că o creștere la nivelurile inferioare implică o presiune la nivelurile superioare, deoarece până când elita nu își va satisface cererea de calificări educaționale, nu va elibera locurile la nivelul respectiv. Efectele mediului social scad pe parcurs, în măsura în care cererea din partea clasei superioare este satisfăcută. Ținând cont de faptul că majoritatea sistemelor de învățământ cuprind domenii paralele, sau că noi specializări pot fi dezvoltate, această inegalitate poate fi menținută eficient prin participarea elitei la aceste programe (Lucas, 2001). Importanța este atribuită calității rutei școlare, elevii din clasele superioare optând pentru accesarea școlilor sau specializărilor mai bune, care le facilitează ulterior accesarea pozițiilor ocupaționale avantajoase.

Pe parcursul traseului școlar elevii sunt evaluați periodic pentru a evidenția rezultatele educaționale obținute la un anumit nivel, iar aceste evaluări contribuie la decizia de continuare pe o rută ulterioară (Boudon, 1974). Mai mult, examinările la finalizarea unui ciclu condiționează eligibilitatea pentru ciclul următor. Astfel se justifică identificarea factorilor care, alături de impactul mediului social de origine, determină obținerea performanțelor școlare.

Blocul teoretic al explicațiilor cu privire la implicațiile educației asupra traiectoriilor sociale sunt îmbogățite de abordările care tratează caracterul secvențial al sistemelor de învățământ. Condiționări ale performanțelor școlare se exprimă la nivelul instituțiilor școlare. Impactul școlii se manifestă atât din perspectiva modului de organizare a sistemului de învățământ, cât și în privința resurselor disponibile și gestionate la nivelul unităților școlare și a managementului instituțional.

Încă din 1966, pornind de la controversele rezultate ale cercetării coordonate de Coleman (1966), atenția cercetătorilor și a

teoreticienilor a fost îndreptată spre evaluarea impactului pe care îl au caracteristicile școlii asupra performanțelor școlare. În cadrul raportului, Coleman observa că, pe lângă faptul că variabile ale măsurii calității școlii, precum dimensiunea clasei, cheltuielile pe elev, experiența profesorilor, nu explică diferențe ale performanțelor școlare, dar controlând efectele statusului socio-economic, compoziția socială a colectivului de elevi are cel mai mare impact asupra rezultatelor școlare. Cu alte cuvinte, integrarea copiilor proveniți dintr-un mediu sărac, într-o clasă în care ponderea copiilor din medii sociale superioare este mare, avea efecte nefice asupra rezultatelor școlare. Copiii negri integrați în clase majoritare de albi aveau rezultate semnificativ mai bune, fără ca acest lucru să afecteze rezultatele școlare medii ale copiilor albi. Diferențele dintre performanțele școlare ale copiilor proveniți dintr-un mediu superior și cei din mediile defavorizate (*achievement gap* – golul dintre realizări) puteau fi reduse prin facilitarea accesului copiilor cu rezultate scăzute la învățatură în clase și școli în care majoritatea elevilor aveau rezultate peste medie. Procesul de desegregare a școlilor a fost readus în centrul discuțiilor purtate de către agenții de decizie, care au văzut în acest proces rezolvarea problemei cu privire la asigurarea egalității oportunităților educaționale. Ca urmare a programului guvernamental de desegregare a școlilor implementat în majoritatea regiunilor, mulți copii proveniți din mediile dezavantajate au fost scoși din vecinătățile proprii, iar implicarea părinților a fost îngrădită datorită distanțelor mari între gospodărie și școală.

O discuție cu privire la procesul de desegregare trebuie să țină cont de cele două niveluri, diferențele între școli și în cadrul școlii (*between school effects vs. within school effects*, Rumberger și Palardy, 2004). Primul nivel se referă la compoziția socială a școlilor, iar cel de-al doilea se referă la compoziția socială a claselor din cadrul unei școli. În cadrul școlii, indicii cu

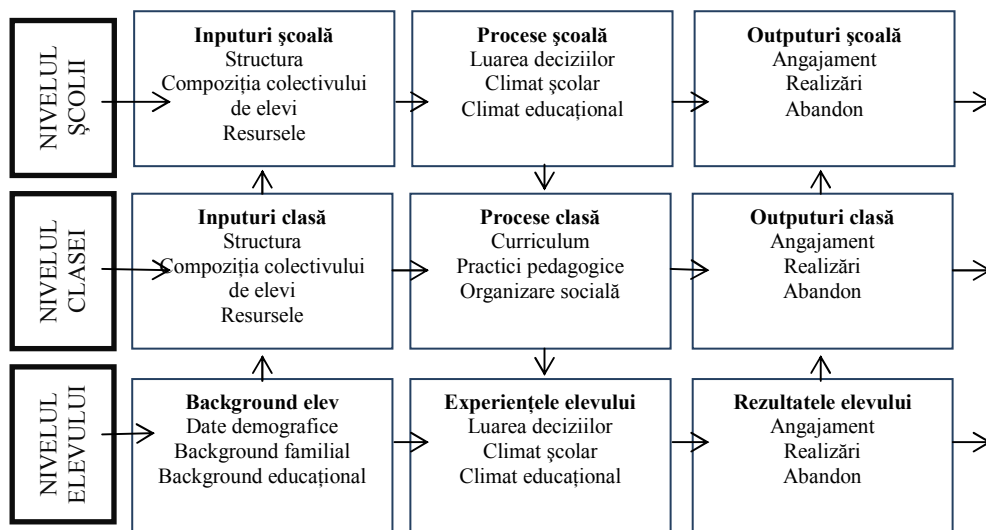
privire la procesul de segregare se regăsesc la nivelul grupărilor în funcție de abilități, de obicei în cazul primelor clase și gruparea în funcție de profile (uman și real), iar între școli, efectele sunt vizibile prin diferențierea traiectoriilor (*tracking*), de obicei direcționarea se face către un traseu academic sau unul de tip vocațional.

Rezultatele PISA 2009 (OECD, 2010a) indică persistența diferențierii măsurilor statusului socio-economic al elevilor atât în interiorul școlii, cât și între școli. În România, variația performanțelor școlare între școli este peste media OECD (peste 40% – OECDb, 85). 40% dintre elevii din România se află sub nivelul mediu de competență, 13,6% din variația performanțelor este explicată de impactul backgroundului socio-economic. 2,5 este scorul explicat de diferențele obținute în interiorul școlii, iar 37,4 este pentru variația între școli (idem, 103-104).

Întrebarea fundamentală care se află la baza studiilor care urmăresc să explice obținerea performanțelor școlare este cât din variația rezultatelor obținute de către elevi poate fi atribuită efectelor școlii la care sunt înscriși. Pentru a răspunde la această întrebare, este necesară abordarea multinivel a procesului educațional, prin care se urmărește modul în care activitatea de la un anumit nivel este influențată de cea de la un nivel superior. Rumberger și Palardy (2004) consideră că această abordare trebuie să pornească de la două perspective cu privire la procesul educațional. Viziunea sociologică în cadrul căreia sunt identificate patru dimensiuni ale procesului educațional: ecologică (resursele materiale și economice), caracteristici ale mediului școlar (elevi, profesori), sistemul social (patternuri și reguli ale modalităților de interacțiune), cultura (norme, valori, credințe, atitudini). La aceasta se adaugă modelul economic. În cadrul acestui model sunt identificate trei componente majore: inputurile (elevi, profesori, resurse), procesul educațional în sine, care explică modul în care aceste

inputuri sunt utilizate în cadrul procesului, și outputurile, performanțele școlare și acumularea de capital educațional (idem, 237).

Cei doi cercetători construiesc un cadru conceptual pentru analiza procesului educațional și al eficacității acestuia:

Figura 1: Cadru conceptual multinivel pentru analiza procesului educațional. Sursa: Rumberger și Palardy, 2004, 238.

Ceea ce este important de precizat cu privire la determinarea rezultatelor școlare este faptul că backgroundul elevilor nu numai că are impact la nivel individual, dar acesta se oglindește și la nivel agregat. Compoziția socială a colectivului de elevi determină rezultatele școlare ale acestora, independent de efectele care se regăsesc la nivel individual. Rezultatele celor doi cercetători indică faptul că școlile sunt responsabile pentru 25% din variația rezultatelor școlare. Mai mult, șansele obținerii unor rezultate școlare bune ale unui elev cu un status social mediu sunt cu 26% mai mari în cazul în care acesta este înscris la o școală cu rezultate școlare peste medie, comparativ cu situația în care ar fi înscris la o școală cu rezultate medii. Ceea ce observă cei doi autori (2005) este că modul de organizare și operare al școlilor în care sunt grupați elevii care provin din medii sociale sărace este diferit față de cel în care majoritatea elevilor are un background superior. Școlile

mai „slabe” au un corp profesoral mai slab pregătit și cu așteptări mai scăzute, au un curriculum care nu stimulează învățarea, iar elevii nu se simt în siguranță. Impactul compoziției sociale a școlilor se prezintă la fel atât în ceea ce îi privește pe elevii cu background superior, cât și pe cei din mediile defavorizate. Concluzia studiului celor doi cercetători este simplă: „contează cu cine mergi la școală” (idem, 2005, 2020).

Testele internaționale PISA confirmă aceste constatări: rezultatele medii ale elevilor, indiferent de backgroundul social, sunt mai bune dacă ei frecventează o școală în care majoritatea elevilor are origine socială superioară, dar și faptul că diferențele dintre rezultatele școlare ale elevilor cu un background bogat și cei cu background inferior sunt mai mari în școlile în care la nivel mediu elevii au o origine socială precară, iar impactul statusului socio-economic de origine este mai mare în cazul acestor

școli (OECD, 2010b, 91; vezi și OECD, 2010c).

Dacă diferențele dintre rezultatele școlare ale elevilor se regăsesc în special între școli și mai puțin în interiorul școlii, atunci înseamnă că elevii se grupează în școli în funcție de anumite caracteristici, abilități și performanțe sau background socio-cultural. Willms (2010; vezi și OECD, 2010c) vorbește despre două tipuri de efecte ale școlii: diferențierea pe verticală (*vertical segregation*) care se referă la măsura distribuției performanțelor școlare între școli și diferențierea pe orizontală (*horizontal segregation*), care se referă la variația statutului socio-economic între școli. Primul efect indică compoziția academică a școlii (*academic inclusion*), iar dacă această distribuție este omogenă, în sensul că se concentrează în anumite școli, înseamnă că sistemul produce o discriminare academică, elevii cu un anumit nivel al performanțelor școlare se grupează în cadrul școlilor. Al doilea efect determină compoziția socială a școlii (*social inclusion*), iar dacă distribuția elevilor în funcție de statuturile socio-economice are valori mici, înseamnă că elevii cu statusuri similare se grupează sistematic în anumite școli, vorbind astfel de o discriminare socială. Două procese sunt esențiale în acest sens: *selecția* elevilor pe parcursul traseului școlar (în majoritatea sistemelor de învățământ sunt două trepte majore: trecerea din clasa a 8-a în clasa a 9-a și cea de trecere la învățământul superior) și *gruparea* elevilor în funcție de abilități (vezi organizarea școlilor pe clase A, B, C etc. sau organizarea în funcție de specializare). Ambele tipuri de segregare identificate (academică și socială) sunt asociate cu performanțe școlare scăzute, ca atare problema se regăsește la modul în care se poate interveni pentru a schimba mecanismele de selecție și alocare a elevilor în școli. Cu toate că la nivel internațional, sistemele de învățământ prezintă modalități diferite de organizare, caracterul secvențial este prezent în fiecare dintre ele, făcând

posibilă dezvoltarea unui caracter mai mult sau mai puțin segregat¹ (vezi și clasificarea internațională a sistemelor educaționale: UNESCO, 2011).

Datele obținute pentru școlile din Oradea sunt în linie cu rezultatele studiilor internaționale (Rumberger și Palardy, 2005; OECD, 2010c). Capitalul educațional al părinților acționează indirect, prin ponderea acestuia la nivelul grupului de elevi (Hatos, 2010), indicând faptul că discuția cu privire la modul în care se realizează procesul educațional și finalitățile acestuia trebuie să se orienteze către compoziția socială a școlilor.

Modele de accesare a traiectoriilor școlare. Date, analize și rezultate

Școlile sunt în cea mai mare parte responsabile de variația notelor obținute de către elevii din liceu. Analizele anterioare au confirmat faptul că succesul școlar este dependent de modul în care sunt grupați elevii în unitățile școlare (Săveanu, 2011; Hatos, 2010). Modul de organizare al sistemului de învățământ românesc contribuie la direcționarea elevilor pe diverse traiectorii școlare, iar prin această direcționare se constituie colectivități omogene de elevi, grupate la nivelul școlilor și claselor. În ciclul învățământului secundar superior notele elevilor depind în foarte mare măsură de caracteristicile colectivităților în care au fost direcționați.

Luând în considerare aceste aspecte, pentru a putea răspunde la problematica abordată în cadrul lucrării, este necesar să investigăm care sunt mecanismele prin care elevii accesează cele două traiectorii, cea academică sau cea profesională. Studii recente realizate pe colectivitățile de elevi din România (Hatos, 2010), dar și propriile analize confirmă faptul că tranziția din clasa a 8-a în clasa a 9-a produce omogenizări ale

populației de elevi la nivelul școlilor, fiind identificate diferențieri masive în ceea ce privește rezultatele școlare ale elevilor grupați pe tipurile de unități școlare. De asemenea, datele sugerează prezența mecanismului de reproducere socială prin efectele măsurilor capitalurilor educaționale și materiale ale părinților, dar în special manifestat prin nivelul aspirațiilor de status surprins prin influența aspirațiilor școlare pentru accesarea învățământului postuniversitar și a angajării școlare.

În cadrul lucrării ne propunem o analiză cu privire la modelarea aspirației către accesarea traiectoriilor școlare. În acest sens vom urmări identificarea factorilor care explică direcționarea elevilor pe de o parte în liceele teoretice și colegiile naționale și pe de altă parte în colegiile tehnice și școlile cu profil tehnic.

Măsuri utilizate, variabile și rezultate

Datele prezentate sunt rezultate ale cercetării derulate în cadrul grantului CNCISIS

„Adolescenții – viitorii cetățeni: studiu longitudinal al procesului de excluziune socială la adolescenții școlari”, grant tip A, cod 497, director de grant Conf. univ. dr. Adrian Hatos. Studiul longitudinal a presupus anchetarea elevilor din unitățile școlare din Oradea în anii școlari 2006-2007, 2007-2008 și 2008-2009. Activitatea de teren s-a desfășurat în primul semestru al fiecărui an de studiu. Cele trei eșantioane aleatoare, multistadiale, sunt reprezentative la nivelul școlilor din Oradea. Pentru analizele realizate în cadrul acestei lucrări am utilizat datele culese în cel de-al doilea val al anchetei derulate în unitățile școlare din Oradea. Am folosit acest val deoarece clasa a 9-a are o foarte bună reprezentare, eșantionul total cuprinzând 1.217 elevi aflați la sfârșitul primului semestru al clasei a 9-a.

Într-o primă fază a analizei am utilizat ca variabilă dependentă tipul unităților școlare, cele 20 de instituții de învățământ fiind grupate în cele două categorii: colegii naționale și licee teoretice, respectiv cele cu profil tehnic. Elevii din clasa a 9-a sunt grupați astfel:

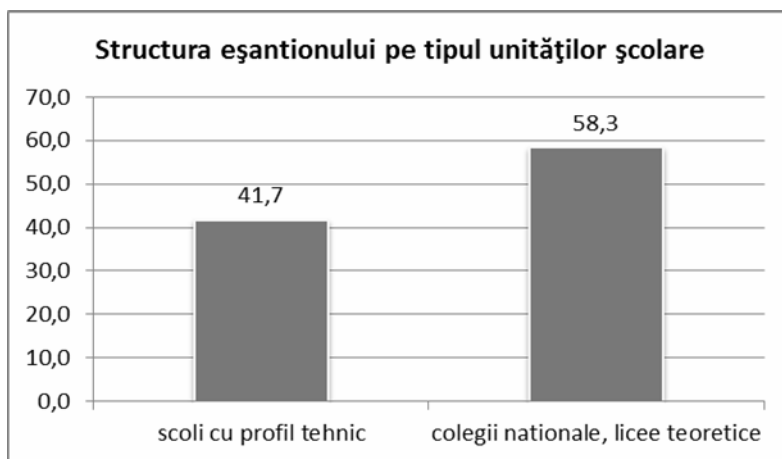

Figura 2: Structura eșantionului elevilor din clasa a 9-a

Variabile independente

Un alt motiv pentru care am selectat acest tip de date, și anume elevii din clasa a 9-a este disponibilitatea datelor cu privire la rezultatele școlare din ciclul de învățământ anterior și rezultatele obținute la examenul de finalizare a ciclului anterior, examenul de capacitate.

În cazul rezultatelor școlare anterioare am utilizat răspunsurile la întrebarea *Care a fost media ta generală în anul școlar anterior?*. Valoarea medie a rezultatelor școlare anterioare este de 8,89, cu o abatere standard de 0,74. În schimb media la examenul de capacitate are o valoare medie mai mică: 8,36, cu abatere standard de 0,88. Analizele indică diferențe semnificative în ceea ce privește media obținută la capacitate în funcție de tipul unităților școlare, în sensul unei valori medii mai mari în cazul colegiilor naționale și liceelor teoretice: 8,69, comparativ cu 7,88 pentru $p=0.000$. În ceea ce privește media obținută în anul școlar anterior, cu toate că diferența nu este semnificativă statistic între cele două tipuri de unități școlare, totuși se poate observa din nou că valoarea

mediei este mai mare în cazul colegiilor naționale și liceelor teoretice (9,14, comparativ cu 8,52). Totuși, în cadrul modelului, în urma testării colinearității, am exclus din analiză această măsură, incluzând doar variabila referitoare la **media examenului de capacitate**. Această măsură este potrivită pentru evaluarea accesării traiectoriilor școlare, deoarece în calculul mediei de admitere sunt incluse cu o proporție de 50% cele două medii menționate anterior.

Ca măsură a performanțelor școlare anterioare care permite surprinderea abilităților educaționale ale elevului am folosit **participarea la olimpiade**. Corelația dintre acest indicator și măsura rezultatelor școlare deosebite premiate în clasele 5-8 este mare, iar pentru analizele ulterioare am utilizat acest indicator. Relația dintre elevii participanți la olimpiade și distribuția lor în unitățile școlare este semnificativă, peste 65% dintre cei care declară că au participat la olimpiade se regăsesc ulterior pe o rută academică ($\chi^2=58.07$; $df=1$; $p=0.000$; $adj. \text{residual} = 7.6$).

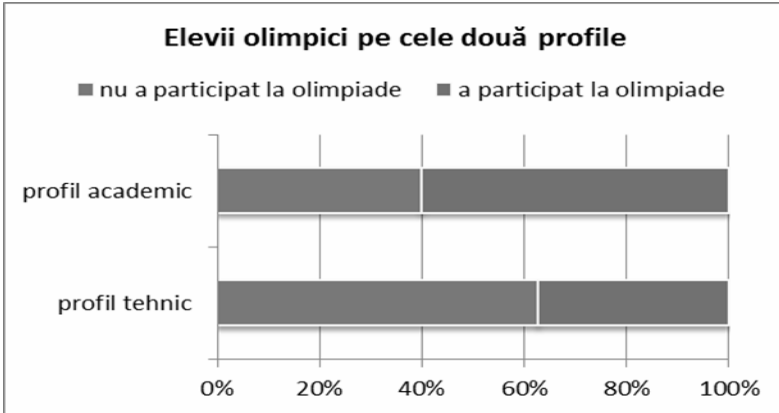

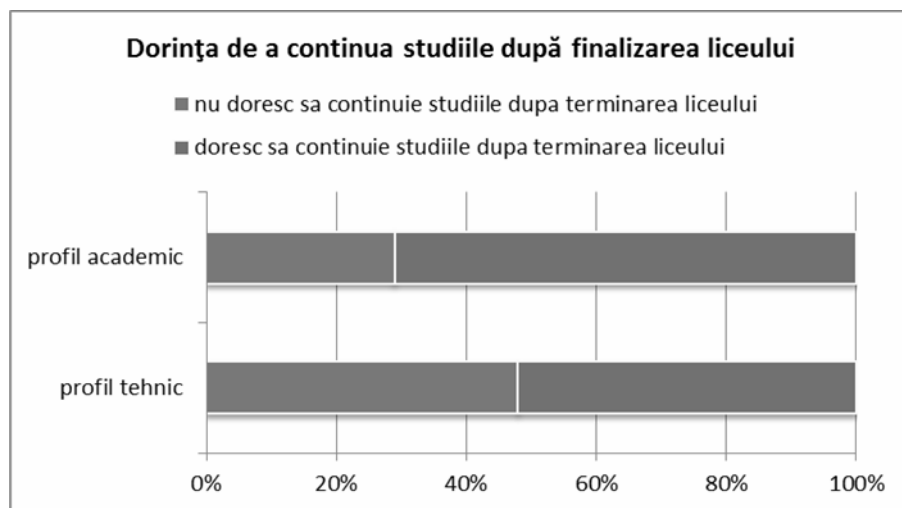
Figura 3: Distribuția elevilor olimpici pe cele două profile

În cadrul analizelor exploratorii anterioare a fost identificată o bună putere de predicție în cazul variabilei nivelului aspirațiilor școlare (măsurată ca variabilă dihotomică pentru alegerea nivelului studiilor doctorale). Variabila folosită în cadrul prezentei lucrări a fost cea cu privire la continuarea studiilor după finalizarea liceului.

Tipul întrebării este deschisă, făcând parte dintr-un set de întrebări cu privire la aspirațiile ocupaționale: *Care este profesia pe care crezi că o vei practica imediat după terminarea liceului?*, elevii având posibilitatea de a opta pentru varianta de răspuns *Vreau să continui studiile după terminarea liceului*. Astfel, am construit

variabila dihotomică, valoarea 1 indicând elevii care au aspirații academice manifestate prin dorința de a se înscrie în învățământul superior. 63% dintre elevii de clasa

a 9-a declară că doresc să acceseze nivelul superior de învățământ după finalizarea ciclului liceal.

Figura 4: *Aspirațiile academice, distribuția pe cele două profile*

După cum se poate observa și din graficul de mai sus, relația dintre aspirațiile pentru accesarea învățământului superior a elevilor și distribuția acestora pe cele două tipuri de unități școlare este foarte strânsă. Peste 70% dintre elevii care doresc să acceseze învățământul superior, se regăsesc pe o traiectorie academică. Relația este semnificativă pentru $\chi^2=44.58$; $df=1$; $p=.000$; $adj. \text{residual} = 6.7$.

Pentru măsurile statusului socio-economic de origine am recodificat variabila **nivelului de instrucție al tatălui** pentru educația superioară, nivelul doctorat: 20% dintre părinții elevilor din clasa a 9-a au absolvit această formă de școlarizare. Corelația dintre măsura nivelului de instrucție a tatălui și cea a nivelului de instrucție a mamei este destul de puternică, în consecință am păstrat în analizele ulterioare primul indicator.

În cazul înzeștrării gospodăriei, am utilizat variabila dotării cu bunuri (variabile dummy). Analiza factorială identifică trei

factori grupați astfel: bunuri de folosință îndelungată (mașină de spălat automată, automobil, calculator personal, conexiune la internet, bibliotecă cu mai mult de două rafturi de cărți), factorul explică 27,3% din varianță; telefonul mobil și un loc liniștit pentru realizarea lecțiilor sunt grupați într-un factor care explică 14% din varianță, iar dotarea cu bunuri culturale (cel puțin 5 albume cu muzică clasică – Enescu, Beethoven, Mozart etc. pe discuri de vinil, casete, CD-uri, inclusiv mp3; albume de artă, tablouri sau sculpturi ale unor artiști consacrați) constituie un factor care explică 11,1% din varianță. Am utilizat în cadrul analizelor **dotarea cu bunuri de folosință îndelungată**, variabilă construită prin însumarea valorilor pozitive, și **dotarea cu bunuri culturale**. Testarea relației de semnificație dintre cele două scale și tipul unității școlare relevă diferențe semnificative. Astfel valoarea medie a dotării cu bunuri de folosință îndelungată obținută pentru liceele cu profil academic este mai mare decât cea

obținută pentru școlile cu profil tehnic ($t=7.7$, $df=911$, $p<.001$). De asemenea, dotarea cu bunuri culturale înregistrează o valoare medie mai mare în cazul unităților cu profil academic ($t=-1.5$, $df=1215$, $p<.005$).

Modele de regresie

Pentru modelarea accesului elevilor la o traiectorie cu un profil academic am realizat

un model de regresie logistică binominală pentru a identifica factorii care contribuie la plasarea indivizilor într-un anumit grup, în cazul nostru gruparea în liceele teoretice, respectiv în școlile profesionale. Regresia logistică binominală permite identificarea în care dintre cele două categorii ale variabilei dependente este cel mai probabil să fie incluși diferiți indivizi.

Table 1: Rezultatele analizei de regresie logistică

		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Pas 1	medie capacitate	1,315	,098	181,579	1	,000	3,726
	<i>Constant</i>	-10,559	,813	168,621	1	,000	,000
Nagelkerke R Square .284; -2 Log likelihood 1151.295							
Pas 2	medie capacitate	1,245	,100	154,471	1	,000	3,472
	olimpic01	,418	,151	7,655	1	,006	1,519
	<i>Constant</i>	-10,228	,819	156,080	1	,000	,000
Nagelkerke R Square .292; -2 Log likelihood 1143.710							
Pas 3	medie capacitate	1,201	,101	141,129	1	,000	3,324
	olimpic01	,410	,152	7,275	1	,007	1,507
	aspirații inv. superior	,440	,151	8,531	1	,003	1,553
	<i>Constant</i>	-10,139	,821	152,421	1	,000	,000
Nagelkerke R Square .300; -2 Log likelihood 1135.230							
Pas 4	medie capacitate	1,068	,105	103,925	1	,000	2,909
	olimpic01	,377	,155	5,950	1	,015	1,458
	aspirații inv. superior	,410	,154	7,127	1	,002	1,507
	băiat01	-,353	,152	5,403	1	,020	,702
	educație superioară tată	,449	,192	5,497	1	,019	1,567
	dotare	,216	,060	13,000	1	,000	1,241
	dotare culturală	,095	,111	,730	1	,393	,909
	<i>Constant</i>	-9,774	,868	126,674	1	,000	,000
Nagelkerke R Square .326; -2 Log likelihood 1109.907							

Notă: Variabila dependentă: tipul școlii (1 – colegiu național, liceu teoretic; 0 – colegiu tehnic, școală profesională) (N=1.217).

Accesul tinerilor de clasa a 8-a la un liceu teoretic poate fi explicat în proporție de peste 30% prin modele simple cu predictorii la nivel individual. Rezultatul atestă faptul că intenția de a accesa o traiectorie cu profil academic este consolidată pe baza unor calcule raționale și ale unor aspirații de status induse ca mecanisme de reproducere intergenerațională.

Din modelul rezultat se poate observa că aspirațiile pentru o traiectorie academică sunt în mare parte bazate pe o decizie rațională justificată de rezultatele școlare anterioare și aspirațiile școlare înalte ale elevilor. După cum ne-am așteptat, media obținută la examenul de capacitate este factorul cu cea mai mare responsabilitate în alocarea elevilor în unitățile școlare. Concurența pentru traiectoriile academice face ca șansele să depindă în mare măsură de abilitățile educaționale măsurate prin rezultatele școlare anterioare.

Este interesant că măsuri ale aptitudinilor educaționale evaluate prin participarea la olimpiade nu înregistrează un efect semnificativ. Discuția trebuie să facă referire la modul în care aceste tipuri de concursuri reflectă într-adevăr performanțele școlare ale elevilor (vezi Voicu, 2005). Considerăm că doar participarea la olimpiade, afirmație justificată și de valoarea mare a procentului elevilor care declară că au participat la astfel de concursuri, nu sugerează neapărat performanțele lor școlare excepționale, evaluarea premiilor obținute ar fi o măsură mai bună.

Trebuie să remarcăm faptul că genul își pierde din puterea de predicție. Ca atare,

alegerile traiectoriilor școlare nu sunt influențate de diferențele de gen, în schimb, acesta este în mare măsură responsabil de rezultatele școlare ale elevilor. Iar dacă este să observăm că direcționarea elevilor pe rute școlare se realizează în funcție de rezultatele școlare anterioare, atunci se justifică efectul indirect al genului elevilor. Totodată, cu toate că datele noastre indică faptul că școlile nu diferențiază elevii în funcție de gen, considerăm că specificul anumitor specializări contribuie la distribuția inegală a elevilor în funcție de această caracteristică.

Traietoriile școlare pe care sunt direcționați elevii sunt în mare măsură modelate de pozițiile de clasă ale elevilor. Efectele reproducerii sociale sunt reflectate prin impactul semnificativ al dotării materiale a familiei. Totuși este interesant că moștenirea nu se realizează în termenii capitalurilor educaționale și culturale ale părinților. Aceste variabile nu sunt semnificative în cadrul modelului nostru.

În linii mari, modelul prezentat aici sugerează că întreaga carieră școlară a unui elev se regăsește în rezultatele obținute în ciclul secundar inferior, finalizat cu examenul de capacitate. Astfel demersul următor se concentrează pe evaluarea impactului la nivel individual a factorilor care contribuie la modelarea rezultatelor obținute la examenul de capacitate. Am utilizat regresia multiplă stepwise care permite identificarea predictorilor unei variabile dependente și indicarea puterii de predicție a fiecărei variabile independente pentru fiecare etapă a analizei.

Tabel 2: Rezultatele analizei de regresie liniară

Model		Coeficienți nestandardizați		Coeficienți standardizați	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta	B	Std. Error
1 R ² .553	(Constant)	,548	,231		2,377	,018
	an școlar anterior	,882	,026	,743	34,252	,000

2 R ² .565	(Constant)	,779	,233		3,339	,001
	an școlar anterior	,835	,027	,704	30,798	,000
	olimpic01	,150	,041	,083	3,690	,000
	aspirații înv. superior	,137	,039	,076	3,471	,001
3 R ² .583	(Constant)	1,009	,244		4,140	,000
	an școlar anterior	,789	,028	,665	28,104	,000
	olimpic01	,136	,040	,076	3,404	,001
	aspirații înv. superior	,123	,039	,068	3,172	,002
	băiat01	-,106	,038	-,061	-2,781	,006
	educație superioară tată	,201	,045	,098	4,511	,000
	dotare	,050	,015	,072	3,285	,001

Notă: Variabila dependentă: media la examenul de capacitate.

Modelarea rezultatelor obținute la examenul de capacitate confirmă previziunile noastre. Rezultatele școlare anterioare sunt decisive în ceea ce privește modul în care finalizează elevii ciclul de învățământ gimnazial. Acest lucru se explică și prin includerea rezultatelor anterioare, din ciclul claselor 5-8, în modul de calcul al mediei generale de admitere. Totodată trebuie să remarcăm că alături de impactul major al acestei variabile, rezultatul examenului de capacitate este influențat de educația superioară a tatălui. Transmiterea intergenerațională se realizează în termenii capitalului educațional al părinților. Rezultatele ne îndreaptă spre confirmarea afirmațiilor cu privire la reproducerea socială. Nivelurile de instrucție superioare ale părinților contribuie atât direct asupra carierelor școlare ale copiilor, prin efectele poziției de status determinate de acestea, cât și indirect prin modelarea aspirațiilor de status ale elevilor, reflectate prin aspirații școlare superioare și rezultate școlare bune obținute încă din ciclul de învățământ inferior. Ca atare destinația școlară al elevilor este decis nu numai la nivelul familiei, prin procese pesimiste ale reproducerii sociale atribuite mecanismelor de moștenire a capitalurilor, dar, după cum sugerează datele, decisivă este și accesarea rutelor școlare, marcată de in-

egalități de șanse ale elevilor proveniți din medii sociale dezavantajate.

Rezultatele obținute în cadrul analizelor la acest stadiu al cercetării ne îndreaptă către testarea indicatorilor care modelează rezultatele școlare obținute de către elevi în ciclul secundar inferior. Potrivit observațiilor anterioare, aceste rezultate au un impact major asupra modului în care se va desfășura cariera școlară a elevilor. Mai mult, aceste rezultate școlare se fac responsabile de șansele de accesare a traiectoriilor academice, care deschid drumul către spațiul universitar. Pornind de la aceste considerente, în cele ce urmează prezentăm analiza determinanților rezultatelor școlare obținute de către elevii aflați la finalul semestrului I al clasei a 8-a.

Am utilizat pentru aceste investigații datele obținute în cadrul primului val al cercetării, deoarece acesta are o foarte bună reprezentare a elevilor din clasa a 8-a. Totodată, aceștia raportează mediile generale obținute în clasa a 7-a. Eșantionul cuprinde 1.511 elevi.

Variabila dependentă este cea referitoare la media obținută în semestrul anterior, ca atare ea se referă la media obținută de către elevi în clasa a 7-a. Valoarea medie a mediei este de 8,74 cu o abatere standard de .94.

Variabilele independente cu privire la măsurile statusului socio-economic de origine sunt: nivelul de instrucție superior al tatălui, dotarea cu bunuri de uz general a gospodăriei, dotarea cu bunuri culturale (pentru modalitatea de construcție a scadelor, vezi secțiunea anterioară). Alături de acestea am introdus și variabila referitoare la genul elevului.

Pentru măsurile care reflectă aspirațiile educaționale și performanțele școlare anterioare ale elevilor am utilizat variabilele dihotomice: aspirații pentru urmarea cursu-

rilor doctorale și participarea la olimpiade și concursuri.

Pentru testarea modelului final am introdus și măsurile angajamentului și atașamentului școlar. Acestea au fost identificate în cadrul modelelor anterioare. Astfel am utilizat variabila referitoare la timpul alocat pentru realizarea temelor și scala care măsoară satisfacția elevului cu școala.

Testarea modelării rezultatelor școlare ale elevilor din clasa a 8-a este prezentată în tabelul următor.

Tabel 3: Rezultatele analizei de regresie liniară a rezultatelor școlare

Model		Coeficienți nestandardizați		Coeficienți standardizați	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta	B	Std. Error
1 R ² .347	(Constant)	8,351	,098		85,224	,000
	băiat01	-,383	,056	-,205	-6,883	,000
	educație superioară tată	,400	,067	,185	5,956	,000
	dotare	,103	,024	,137	4,325	,000
	dotare culturală	,085	,033	,081	2,550	,011
2 R ² .554	(Constant)	7,951	,090		87,917	,000
	băiat01	-,354	,049	-,190	-7,153	,000
	educație superioară tată	,247	,061	,115	4,075	,000
	dotare	,092	,021	,122	4,317	,000
	dotare culturală	,028	,030	,027	,933	,351
	doctorat01	,312	,064	,132	4,875	,000
	olimpic01	,774	,052	,403	14,790	,000
3 R ² .618	(Constant)	6,823	,137		49,931	,000
	băiat01	-,282	,048	-,151	-5,874	,000
	educație superioară tată	,232	,057	,108	4,043	,000
	dotare	,073	,020	,097	3,625	,000
	dotare culturală	,036	,028	,034	1,268	,205
	doctorat01	,258	,061	,109	4,246	,000
	olimpic01	,687	,050	,358	13,716	,000
	timp lecții două h	,191	,049	,102	3,879	,000
satisfacție școală	,037	,004	,249	9,643	,000	

Notă: Variabila dependentă: media obținută în semestrul anterior (clasa a 7-a).

Modelarea rezultatelor școlare confirmă afirmațiile anterioare. În cadrul modelului final, impactul cel mai mare îl au variabilele referitoare la aspirațiile educaționale și traiectoriile anterioare. Totodată se poate observa influența măsurilor capitalurilor educaționale ale taților, care sugerează prezența proceselor de reproducere socială. Este de remarcat în schimb că măsurile capitalurilor materiale și culturale nu contribuie în mod decisiv la modelarea rezultatelor școlare. Astfel se poate intui mecanismul de transmitere intergenerațională a aspirațiilor de status. Copii care provin din medii familiale bogate în termenii achizițiilor educaționale sunt încă de la începutul traseelor școlare orientați către obținerea performanțelor școlare care le vor asigura succesul social, și, de ce nu, mobilitatea intergenerațională ascendentă. Astfel, datorită nivelului de expectanță înalt, mobilizat de capitalurile disponibile la nivelul familiei, aspirațiile educaționale și sociale sunt și ele înalte, fiind antrenate de dorința de autorealizare și de încrederea în șansele de reușită.

Concluzii și sinteză

Justificarea demersului explicativ din cadrul acestei lucrări se regăsește în rezultatele obținute în analize anterioare (Săveanu, 2011). Impactul major pe care îl înregistrează variabila tipului unității școlare asupra rezultatelor școlare ale elevilor sugerează faptul că elevii constituie grupuri omogene formate în momentul intrării în ciclul secundar superior, alocarea fiind realizată prin susținerea unui examen de finalizare a studiilor din ciclul anterior. Dacă acest moment de tranziție este hotărâtor în privința modului în care va decurge cariera școlară a elevilor, din punctul de vedere al rezultatelor lor școlare, se justifică investigarea factorilor care contribuie la accesarea unui traseu academic sau unul

profesional. Care sunt acei factori, alături de rezultatele obținute la examenul de finalizare a ciclului secundar inferior, care facilitează direcționarea elevilor pe rutele școlare?

Menționăm aici că, potrivit metodologiei de organizare și desfășurare a testelor naționale, în vederea accesului absolvenților clasei a 8-a în clasa a 9-a, calculul mediei de admitere presupune 50% media la examenul de capacitate (sau testele naționale) și 50% media generală de absolvire a claselor 5-8. Repartizarea în licee și școlile de arte și meserii se realizează în funcție de opțiunile alese de către elevi, în ordinea descrescătoare a mediei de admitere. Se poate observa astfel că, pentru a-și mări șansele de accesare a unei rute academice, elevii trebuie să se orienteze încă din ciclul gimnazial către obținerea rezultatelor școlare performante.

Datele sugerează prezența unui mecanism de transmitere intergenerațională a aspirațiilor de status. Factorii cu impact major asupra accesării rutelor școlare sunt aspirațiile elevilor către o carieră școlară universitară și capitalurile materiale ale familiei. Procesul de reproducere socială este evidențiat prin persistența influenței capitalurilor moștenite. Totuși trebuie subliniat faptul că accesarea traseelor școlare se realizează în funcție de capitalurile materiale, alături de rezultatele obținute la examenul de capacitate, iar acesta este influențat de capitalurile educaționale ale familiei. Cu alte cuvinte, pentru a avea o carieră școlară de succes marcată de performanțe școlare, elevii trebuie încă de la începutul intrării în sistemul de învățământ să fie orientați spre obținerea unor rezultate performante, iar pentru aceasta un rol hotărâtor îl au părinții, dar nu numai prin mecanismele pesimiste de transmitere a capitalurilor deținute de familie, cât prin modelarea aspirațiilor înalte, construite pe fondul achizițiilor educaționale superioare ale părinților.

Notă

- ¹ O prezentare a principalelor sisteme de învățământ din Europa poate fi accesată la adresa

http://europa.eu/youreurope/citizens/education/school/system/index_ro.htm#.

Bibliografie

- Blau, P. M. și Duncan, O. D. (1967) *The American Occupational Structure*. New York: Wiley.
- Boliver, V. (2011) Expansion, differentiation, and the persistence of social class inequalities in British higher education. *Higher Education*, 61, 229-242.
- Boudon, R. [1973] (1974) *Education, Opportunity, and Social Inequality; Changing Prospects in Western Society*. New York: Wiley; (traducere din franceză: *L'Inégalité des chances*. Paris: A. Colin).
- Bourdieu, P. și Passeron, J. C. (1977) *Reproduction in Education, Society and Culture* (trad. Richard Nice). Londra: Sage.
- Bowles, S. și Gintis, S. (2002) The Inheritance of Inequality. *Journal of Economic Perspective*, 16, 3, 3-30.
- Breen R., și Goldthorpe, J. H. (1997) Explaining Educational Differentials: Toward a Formal Rational Choice Theory. *Rationality and Society*, 9, 275-305.
- Breen, R. și Jonsson, J. O. (2000) Analyzing Educational Careers: A Multinomial Transition Model. *American Sociological Review*, 65, 5, 754-772.
- Coleman, J. și colab. (1966) *Equality of Education Opportunity*. U.S. Office of Education, USGPO, Washington D.C.
- Collins, R. (1971) Functional and Conflict Theories of Educational Stratification. *American Sociological Review*, 36, 1002-1019.
- Collins, R. (2002) Credential Inflation and the Future of Universities, în S. Brint (ed.). *The Future of the City of Intellect*, Stanford: Stanford University Press, 23-46.
- DiMaggio, P. (1982) Cultural capital and school success: The impact of status culture participation on the grades of US high school students. *American Sociological Review*, 47, 2, 189-201.
- Eyal, G., Szelenyi, I. și Townsley, E. (2001) *Capitalism fără capitaliști. Noua elită conducătoare din Europa de Est*. București: Omega.
- Featherman, D. L. și Hauser, R. M. (1978) *Opportunity and Change*. New York: Academic Press.
- Gamoran, A. și Mare, R. D. (1989) Secondary School Tracking And Educational Inequality: Compensation, Reinforcement, Or Neutrality?. *American Journal Of Sociology*, 94, 5, 1146-1183.
- Hanley, E. și McKeever M. (1997) The Persistence of Educational Inequalities in State-Socialist Hungary: Trajectory-Maintenance versus Counterselection. *Sociology of Education*, 70, 1, 1-18.
- Hatos, A. (2010) Multilevel analysis of academic achievements of upper secondary students in a Romanian city: effect of composition, resource allocation or differentiation. *Studia Sociologia*, 55, 1, 89-116.
- Jæger, M. M. (2011) Does Cultural Capital Really Affect Academic Achievement? New Evidence from Combined Sibling and Panel Data. *Sociology of Education*, 84, 4, 281-298.
- Jæger, M. M. și Holm, A. (2012) Conformists or rebels? Relative risk aversion, educational decisions and social class reproduction. *Rationality and Society*, 24, 2, 221-253.
- Lucas, S. R. (2001) Effectively Maintained Inequality: Education Transitions, Track Mobility, and Social Background Effects. *The American Journal of Sociology*, 106, 6, 1642-1690.
- Mare, R. D. (1981) Change and Stability in Educational Stratification. *American Sociological Review*, 46, 1, 72-87.
- OECD (2010a) *PISA 2009 Results: Learning Trends: Changes in Student Performance Since 2000*, vol. V. Disponibil la <http://dx.doi.org/10.1787/9789264091580-en>. Accesat în 12 iunie 2011.
- OECD (2010b) *PISA 2009 Results: Overcoming Social Background – Equity in Learning Opportunities and Outcomes*, vol. II. Disponibil la <http://dx.doi.org/10.1787/9789264091504-en>. Accesat în 21 iunie 2011.

- OECD (2010c) *PISA 2009 Results: What Makes a School Successful? – Resources, Policies and Practices*, vol. IV. Disponibil la <http://dx.doi.org/10.1787/9789264091559-en>. Accesat în 21 iunie 2011.
- Raftery, A. E. și Hout, M. (1993) Maximally Maintained Inequality: Expansion, Reform, and Opportunity in Irish Education. *Sociology of Education*, 66, 41-62.
- Roksa, J. și Potter, D. (2011) Parenting and Academic Achievement: Intergenerational Transmission of Educational Advantage. *Sociology of Education*, 84, 4, 299–321.
- Rotariu, T. (1985) *Școala și mobilitatea socială în societățile occidentale*. București: Științifică și Enciclopedică.
- Rumberger, R. W. și Palardy, G. J. (2004) Multilevel Models for School Effectiveness Research, în D. Kaplan (ed.), *The Sage Handbook of Quantitative Methodology for the Social Sciences*, Londra: Sage, 235-258.
- Rumberger, R. W. și Palardy, G. J. (2005) Does Segregation Still Matter? The Impact of Student Composition on Academic Achievement in High School. *Teachers College Record*, 107, 9, 1999-2045.
- Săveanu, S. (2011) *Destinul școlar și social al elevilor din Oradea. Sursele succesului școlar*, Teză de doctorat, Universitatea din Oradea.
- Shavit, Y. și Blossfeld, H. P. (1993) *Persistent Inequality: Changing Educational Attainment in Thirteen Countries. Social Inequality Series*. Boulder, Colo.; London: Westview Press.
- Tieben, N. (2011) Parental Resources and Relative Risk Aversion in Intra-secondary Transitions: A Trend Analysis of Non-standard Educational Decision Situations in the Netherlands. *European Sociological Review*, 27, 1, 31-42.
- UNESCO (2011) Revision of the International Standard Classification of Education (ISCED), The 36C/19 Session of the General Conference. Disponibil la <http://www.uis.unesco.org/Education/Pages/international-standard-classification-of-education.aspx>. Accesat în 15 noiembrie 2012.
- Van de Werfhorst, H. G. (2002) A Detailed Examination of the Role of Education in Intergenerational Social-Class Mobility. *Social Science Information*, 41, 3, 407-438.
- Van de Werfhorst, H. G. (2004) Trends in the Effects of Education on Occupational Outcome 1972-2000. *Amsterdam School for Social Science Research*, working paper 04/02.
- Voicu, B. (2005) *Penuria Pseudo-Modernă a Postcomunismului Românesc. Volumul II. Resursele*. Iași: Expert Projects.
- Voicu, B. și Vasile, M. (2010) Rural-urban Inequalities and Expansion of Tertiary Education in Romania. *Journal of Social Research & Policy*, 1, 1, 5-24.
- Willms, J. D. (2010) School Composition and Contextual Effects on Student Outcomes. *Teachers College Record*, 112, 4, 1008-1037.

Primit la redacție: iulie, 2012